

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-evo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 17.

V Ljubljani, 1. septembra 1883. l.

XXIII. leto.

Poučilo šolskim oblastim in šolskemu nadzorništvu.

(Konec.)

Postavno določilo, da naj šolski voditelj izkaže, da je sposoben učiti vero ónega spoznavanja, kateremu pripada večina učencev dotične šole po srednjem številu, kakor je bilo v poprejšnjih petih letih (§. 48. postave in XI. izpeljavnega ukaza) — bode pripomoglo, da se bode točno pospeševala naloga ljudski šoli, odrediti otroke, da bodo nravni in pobožni in da bodo svetni učitelji pri poučevanju v verskem uku potrebno in trajno sodelovali. S tem določilom se dozdanje šolske uravnave izpremené tako, da se bode pri razpisih izpraznjenih služeb šolskih voditeljev izrekoma térjalo, da naj se izkaže sposobnost za poučevanje v verskem uku, katera se more zadobiti pri preizkušnji o učiteljski sposobnosti ali pri kaki poznejši dopolnilni preizkušnji. Na ta izkaz bodo se tudi na tanko ozirali vsi, ki nasvetujejo ali predlagajo, pa tudi šolske oblasti, ki imenujejo šolske voditelje.

Ker se vsled §. 5. odstavek 6 državne šolske postave s 14. maja 1869. l., če je treba, nalaga učitelju, da on otroke, kateri so ž njim ene vere, poučuje v tem, se samo po sebi razume, da mora šolski voditelj, ki se v službo nastavlja, biti te vere, za katero se terja sposobnost v razpisani službi.

Pri nastavljanji šolskega voditelja se ne določuje, bode li on pri poučevanju v verskem uku sodeloval, zato, ker se ta posebna dolžnost po postavi ne nalaga samo šolskemu voditelju, temuč se pri večrazrednih šolah more nalagati kakor popred tudi kateremu drugemu učitelju, kateri je za to sposoben. V tej zadevi se bode pri vsakem potrebnem slučaju tako kakor zdaj ravnalo po §. 5. odstavek 6. in 7. državne šolske postave s 14. maja 1869. l.

Akoravno novo določilo, kar se tiče nastavljanja šolskih voditeljev pri premagujoči večini šol, v katere hodijo otroci skoro samo ene in iste vere, varuje le zgoraj omenjene namene za večino otrok ene šole, se po duhu tega določila kakor tudi po učni in vzgojni nalogi ljudske šole, sploh po moči skrbí tudi za poučevanje v veri otrokom, ki so v manjšini. Tedaj bodo tisti, ki v dotične službe predlagajo in imenujejo, in šolske oblasti le v duhu postave delali, ako se bode pri nastavljanji učiteljev v večrazrednih šolah, kjer je več namešanih otrok raznih ver, tudi po moči oziralo na manjšino.

Izpeljavo §. 36. postave pripravlja užé tukajšnji ukaz s 6. maja t. l. št. 8666.

Dalje bode se po potrebi odredovalo, vender pa se samo po sebi vé, da morejo deželne šolske oblasti po svoji izkušeni pazljivosti dotične potrebe opazovati in po svoji pravici c. k. ministerstvu za bogočastje in uk svetovati to, kar se jim zdi pripravno.

Kazuje na sklepni odstavek izpeljavnega ukaza razume se samo po sebi, da naj se tudi pričujoči ministerski ukaz v posameznih deželah le po §. 75. postave omejeno uporablja. *)

*) V c. k. žaložbi šolskih knjig prišla je na svetlo knjižica (in se dobiva za 10 kr.): „Das Reichs-Volksschulgesetz sammt der Durchführungs-Verordnung vom 8. Juni 1883, Z. 10618, — tako tudi v Milic-evi tiskarni: „Postava (z 29. aprila 1873. l.) veljavna za Kranjsko“, „Postava (z 9. marcija 1879. l.) z nekaterimi izpremembami“ in „Postava (z 2. maja 1883. l.“ — vkup za 15 kr.) Uredn.

Učitelj bodi pri pouku varčen v glasu in besedi!

„Uči se z malimi pripomočki
mnogo doseči!“

Bormann.

Trudapolno je učiteljevo delovanje v šoli. Prav dobro se dá primerjati s poljedelčevim opravilom na polji. Tudi učitelj je poljделец; a njegova njiva je šola, njegove rastline so nežni otroci. Beseda mu ni le seme, koje ima sejati, ôna mu je tudi plug in brana, kojoj mora s pridno in umno roko voditi, ako nêče, da ostane setev brez žetve — trud brez uspeha.

Od vsacega umnega kmetovalca se dan danes térja, da je dober gospodar, da zna umno gospodariti. Ljudski učitelj sam je v prvej vrsti poklican, da v tem obziru podpira poljedelca sê zlatim naukom in z dobrimi svêti. A kako naj učitelj to dolžnost izpolnuje, če je sam slab poljделец v šoli, če ne zna sam umno gospodariti z besedo, ki mu je pri pouku vse?

I.

„Ako učitelj govori preglasno, škodi svojim plučam in učini, da odgovarjajo otroci tem bolj tiho.“

Kehr.

Mnogo je učiteljev, ki govore v šoli preglasno. In vender ni treba glasneje govoriti, kakor tako, da ga vsak otrok lahko razumê, ako je pazljiv in če je v šoli mirno. K takemu govorjenju se pač ni treba veliko napénjati. „Pravi učitelj“ — velí neki pedagog — „ne govori preglasno, pa njegova beseda je razločna, njegovo izraževanje priprosto, in pozná se mu, da govori iz srca in da poučuje z vso dušo.“ Skušnja učí, da so učenci tem glasnejši in nemirnejši, čím glasnejši je učitelj; in naopak vpliva učiteljeva beseda tiho in mirno izgovorjena mnogo ugodnejše na poslušajočo mladino. In če se potem enkrat glas k večemu naporu povzdigne, tedaj ostane njegov učinek krepák in trpežen.

Preglasno govoreči učitelj presliši še precejšnje ropotanje in šepetanje svojih učencev. Njegov preglasni pouk celó podpira mladega igralca; kajti krepko govorene učiteljeve besede mu še nekaj časa po ušesih zvené, da mu je celó mogoče na njihovej podlogi dati korekten odgovor, ki — se vé — več škoduje nego koristi, ker je ž njim učitelj preslepljen, in učencu samemu na pol slišane besede kmalu izginejo iz spomina. Ta ali uni učitelj se pogosto pritožuje, da mu večina otrók v šoli pretiho odgovarja, a ne premisli, da je temu sam zakrivil sê svojim vpijóčim poučevanjem. Je pač res, da vplivajo na pretiho odgovarjanje učencev še drugi faktorji, a pri vsem tem največ le učitelj sam. Da, s časom se učiteljevo uho samo takó privadi na krik, da se mu zdí učencev odgovor pretih, če je sicer še dovolj glasán. In zdaj še le se vsuje na ubozega učenca polna vreča opominov: Govóri glasno! Ne slišim te! i. t. d. — Kóliko zlatih besed, kóliko drazega časa se tù ne potрати!

Pa recimo, da bi vse to res ne bilo, da bi preglasno govorjenje učiteljevo v šoli ne kvarilo discipline. Ali naj potem tak pouk odobrujemo, ali celó posnemljemo? — Nikakor né! Tak pouk je učitelju samemu v zdravstvenem obziru silno nevaren. Kdo še ni videl učitelja, ki stopi po daljšem pouku ves zasopljen in razvnet iz šole, bolj kot kak berič pri vaškeji cerkvi, ki to pa to kliče ljudem. Če užé ta zasopljenost in razvnetost ne koristi zdravju, kaj pa morajo še le pluča občutiti! In je učitelj li brez zdravih pluč večje veljave nego mlin brez vode? — To naj blagovolé posebno dobro premisliti učiteljski začetniki, še bolje pa nežne začetnice, katere prav v tem obziru zeló grešé — morda zató, da bi jim nihče ne mogel očitati „šibkosti“.

II.

„Z veliko šaro besed duh šopiriti
je nekoristna stvar.“

J. A. Komensky.

Mnogo je učiteljev, ki govore v šoli preglasno, a veliko več jih je, ki govore v šoli preveč. Zadnja napaka je od prve nevarnejša, ker je razširjenejša. Dokazov

nam ni treba daleč iskati. Vsak izmed nas najde jih več ali manj na sebi samem. Le pazi, dragi tovariš, enkrat bolje na svoje govorjenje, учи po svojej navadi, in prepričaj se, da je marsikatera beseda všla tvojim ustam, ki ni le bila brezpotrebna, ampak je mogoče celó tvojemu namenu škodovala. A ker ni človeku težavnejšega nego spoznavati samega sebe, naj kažem tù kratek vzgled:

Učenec bere: Koliko je treba prišteti k vsakemu naslednjemu številu (45, 27, 81, i. t. d), da se dobí 100? — Učitelj: „Vidite otroci, tukaj bodemo tedaj morali k vsakemu naslednjemu številu prištevati toliko, da dobimo 100. Na prvem mestu stoji število 45, tedaj začnemo s tem številom. Skusite tedaj k 45 prišteti toliko, da dobite 100! Vsak naj to dobro premisli, in potem ko bode znal odgovoriti, naj vzdigne roko!“ Otroci zaporedoma vzdigujejo roke. Učitelj pokliče enega šibkejših rekóč: „No pa ti povej! Ali le pazi, da ne zgrešiš!“ Učenec odgovori slabo. Učitelj: „A s tabo ni nič. Ali ti nisem rekel, da pazi? Ti ne bodeš nikoli nič znal, če mi ne moreš še takó lehkega vprašanja odgovoriti“ i. t. d.

Koliko praznih besed! Niti ene ni bilo treba. Zadostovalo je popolnoma vprašanje, koje je prvi učenec iz knjige čital; kajti óno je takó točno, da mora biti vsakemu učencu jasno ter ne potrebuje najmanjšega pojasnila. Slab odgovor na tako vprašanje more zakriviti le nevednost učenceva, katerej pa ni z besedovanjem nič pomagano.

Upati smemo, da je tak učitelj klepetáč, kakor ga nam kaže zgornji vzgled, dan danes bela vrana, a žalostno je, da se vzlic tolikemu napredku v metodiki še sploh nahaja. Resnično je pa tudi, da se, če prav ne v tolikej meri, vender še jako mnogo greši v onem obziru.

Tako na pr. je še občno razširjena razvada, da je učitelj pri vprašanjih jako površen, ker mora vsled lastne nepremišljenosti vprašanje z vprašanjem popravljati; da skuša šibkejšim učencem pri odgovorih pomagati s tem, da jim pové enega ali več začetnih zlogov v odgovoru najvažnejše besede; da še enkrat sam ponavlja vsak pravi odgovor učencev; da slabe odgovore sam popravlja; da na dolgo in široko razpravlja nepotrebne in nekoristne stvari; da je nezmeren v hvali in graji, ker mu užé majhen zaslužek ali prestopok daje povod k mnogemu besedovanju, katero bi se dalo prav dobro nadomestiti s prijaznim ali ostrim pogledom; da se udaja krivemu nazoru, po kojem bi bil poukov uspeh zavisen le od množine besed, in da sploh ne skuša z besedo štediti, kjer bi mu znamenja zadostovala.

Rekel sem, da je druga naopaka (prevelika govorljivost) bolj nevarna nego prva (preglasno govorjenje), ker je razširjenejša. A ne le to; óna zasluži večó našo pozornost tudi zato, ker je (zbog svojih slabih nasledkov) dobremu poukovemu uspehu mnogo škodljivejša.

Najboljše zrcalo dobrega učitelja so dobra vprašanja. Dobra vprašanja zahtevajo vsestranske izobraženosti in lastne skušnje. Le po dobrem vprašanji smemo pričakovati dobrega odgovora, od dobrega odgovora pa vztrajnega uspeha. Vprašanje je pa tem boljše, čim določnejše, krajše in ostrejše je izraženo. Pri takem vprašanji morajo zbrati otroci vso svojo pazljivost, da jim je mogoče nalogo učitelju takó rekoč od ust vzeti v onem hipu, ko jo izgovori. Če pa otroci vedó, da jim učitelj nalogo dvakrat, trikrat pové, poslušajo jo le s polovično pazljivostjo, takó, da večkrat isti stavek po trikratnem ponavljanji še ne razumejo. Temu se ne smemo čuditi, saj je to le naravna posledica iz navedenega. Otrok užé prinese soboj radovoljnost slušati na vsako besedo učiteljevo, ali pa ga učitelj tega opominja, kot njegove dolžnosti in neopustljivega pogoja, ako se hoče kaj naučiti. Zdaj pa sliši iz ust učiteljevih besede, katere ga prav nič ne zadevajo.

Ali ne izgubi na ta način vero v ono tolikrat ga spominjajoče zahtevanje? Ali se s tem ne navadi, le tū pa tam paziti ter se ne odvadi z neprestano pazljivostjo poslušati govor učiteljev? Tako se z vsako preobilico besed sistematično moti učenec v pazljivosti in tako se vzgojajo v šoli oni dolgočasni obrazi, oni nemirni pogledi, tū pa tam igrajoče roke, po katerih vešče oko na prvi pogled spozná, da ni mej njimi in učiteljem nikake žive in vztrajne vzajemnosti.

A to je le ena kvarljivost, koja provzročuje prevelika govorljivost učiteljeva. K tej se pridružuje še druga, da namreč zapravlja svojo telesno moč. Le oglejmo si še enkrat gornji vzgled! Nad 80 besed učiteljevih je v njem navedenih, od kojih — niti edne ni bilo treba. Ta vzgled je izvzet iz II. računice, v katerej (kakor sploh v vseh) se nahaja premnogo tacih nalog s prav istim vprašanjem in le premenjenim številom. Tacih števil obsega na pr. óna naloga 60. Ako pred vsako teh števil postaviš le vprašanje, ki je vsi nalogi na čelu, tedaj moraš za vso nalogo izgovoriti najmanj 600 besed. To število se pa še le velikansko zveksa, ako poleg tega klepetáš v smislu znanega primera. Previden in umen učitelj si bode, se vé, še gornje število (600) besed zdatno, da ne rečem popolnoma skrajšal; kajti skrbel bode, da si otroci vkupno vprašanje zapomnijo, ter sami zastavljajo. Izrek starogrškega modrijana Hesiod-a: „Polovica je mnogokrat več kot celota“, prav dobro spričuje resnico teh besed. In če, dragi čitatelj, še dalje z menoj razmišljuješ tako učiteljevo ravnanje v šoli polno praznih besed, razvidiš, da se ž njim trati, kar nam je ne le v šoli, ampak povsod naj dražje, česar ne moremo z nikakim denarom kupiti — namreč čas.

Najboljših lastnosti učiteljevih je točnost. Nekako ponosen je učitelj, če more o sebi trditi, da prične ter konča pouk vselej točno. Ta ponos izvira iz zavesti, da je vsaka minuta, katero učitelj zamudi, nekako izneverjenje proti vsem učencem, ki so mu v pouk in vzgojo izročeni. Tudi je obče znano, da nimamo druge vnanje mere, po katerej bi se delovanje učiteljevo merilo in plačevalo, nego čas, in da postane vsled tega netočni učitelj prav tistega prestopka kriv, kot trgovec, ki tehta sè sleparsko tehtnico. Je-li pa čas, kateri se trati sredi pouka s premnogim govorjenjem, manj vreden od onega, ki se odteguje učencem s prekasnim pričetkom ali prezgodnjim zvršetkom učnih ur?

Navadi se tudi molčé učiti! Molčanje je zlato, a ne vsako. Ono molčanje, ki izvira iz lenobe ali iz černosti, kot nasledka neprijetnosti in skrbi, koje teró učitelja zunaj šole, pač ne moremo tako zvati; ampak ono molčanje, ki izhaja iz samozatajevanja učitelja, koji smatra za glavno nalogo svojega poklica pospeševati dušno delovanje in mišljenje svojih učencev, in koji se vzdržuje govorjenja, da pusti prosto pot učencem v izraževanju in samodejanju. Znanje, katero si otroci pridobé po poti samodejanja, t. j. z vajo in napenjanjem lastnih močí, je prave veljave in vztrajnega obstanka; kajti česar si učenec sam ne pridobi, česar sam ne obdela in prebavi, ga ne redí in mu nič ne koristi.

Samodejavnost učenceva in prevelika govorljivost učiteljeva si vzajemno nasprotujeta; druga drugo pokončuje. V isti meri kot ena rase, pojema druga.

Ako tedaj, dragi tovariš, nečeš v šoli mlatiti prazne slame, ako želiš, da se tvoji učenci mnogo navadijo, ne govori premnogo, posebno pa ti, zgovorna tovarišica, ki si užé po svojem spolu k temu nagnjena. Gorori pri pouku malo, ne preglasno! Kajti s tem si svoj težaven stan le še obtežuješ. Rabi namestu besed, kadar koli moreš, znamenja; znamenja z roko, obrazom, očmi, ali s čimer bodi, — in neverjetna se ti bode zdela oblast, katero v kratkem času zadobiš nad tako izšolano, vsakemu tvojemu migljaju slušajočo mladino. Tako postaneš umen poljedelec v šoli, ki zna z malimi pripomočki mnogo doseči.

M—α.

Kranjske šole in Habsburžani, njihovi pospeševatelji.

(Dalje.)

Taka pristranskost delala je na dijake pač slab utis ter nosila še slabši sad. Vršili so se v Ljubljani dogodki, ki se nam zdé skoro nevrjetni. L. 1682. n. pr. zrovali so se dijaci po stari navadi zopet z rokodelci, a jeden pot pritegnejo črevljarji od vseh strani ter tri dijake zabodo. Vse ljudstvo pridere vkup, in tudi ravnatelj in profesor govornišva pritečeta na kraj nesreče. Prepričani so bili vsi, zlasti pa mestna straža, ki jo je odposlal sodnik, da so jedini dijaci vsega šuma in vse nesreče krivi, toda dijaci so jo še o pravem času pred stražo popihali.

Drug dan spravili so dijaci vse mesto na noge. Raznesla se je govorica, da se bodo dijaci nad črevljarji za zaklane tri drúge maščevali. Strah mej črevljarji je bil silen; pomagati si niso vedeli drugače, kakor da to županu naznanijo, ki da po mestni straži vsem meščanom razglasiti, naj so zvečer pripravljeni za boj. Vsled tega sklenejo meščani, tekoj, ko bi se pokazal kje kak nemir, dati zvoniti pri sv. Florijanu in na Gradu.

Dijaci se zberó zvečer res na Starem trgu, in sicer oboroženi. Čudno, da se je prefektu posrečilo spraviti jih domov v jezuitski seminar. A komaj se zapró vrata za njimi, nastane okoli poslopja grozno, dolgo v noč trajajoče rogoviljenje razburjenih meščanov. Kakor toča gostó frčí kamenje v seminarska okna od vseh strani, in celó v vrata se je ljud zaganjal in obetal seminar razdjati. A dalj ko do žuganja ni prišlo.

To rovanje trajalo je še več dni, dokler mu ni napravila kuga konca.¹⁾

Mimo tega premalo ostrega postopanja šolskih oblasti proti razsajanju in nepoštenemu vedenju dijakov, kvarile so mladino še po vseh jezuitskih šolah upeljane dramatične predstave. Bile so sicer po večjem vse verskega značaja in njihovi predmeti vzeti iz svete zgodovine, a izbirali so se dostikrat zeló spodtakljivi predmeti. Te predstave smatrale so se del šolskega pouka. V šoli naučil se je dijak klasične latinščine, ker pak je delal jezuitski red na to, da pride v dotiko z najvišimi stanovi, trebalo je njegovim članom tudi zunanje olike, in ravno predstave zdele so se pripravne, oprostiti mladino boječnosti in one nerodnosti, ki marsikoga do groba ne zapusti. Predstavljalci bili so po največ sinovi bogatih in vplivnih starišev in v igri mojstersko izurjeni. Vabili so se k predstavam ne le stariši predstavljalcev, ampak tudi člani vseh viših stanov Ljubljanskih sploh. Na kmetske sinove, ki jim je bilo zunanje olike pač bolj treba, se ni dosti ozir jemalo, ker niso imeli enacih zvez s plemenitnimi in grofovskimi hišami.

Če bi bilo ostalo pri tem, bi te igre ne bile še toliko škodljive javni pravnosti, a iz šole preselile so se na cesto. Dovolilo se je namreč ubogim dijakom mnogokrat, take igre na javnih prostorih predstavljati, da si prislužijo potrebni živež. Tadanji čas sicer gledé sposobnosti ni bil posebno rahločuten, a vender se je nad temi javnimi igrami spodtikal. Dijaci so pak pri tem vender mnogo zaslužili in ščasoma lotili so se teh predstav tudi nedijaci, vlačugarji in potepuhi. Prišlo je tako daleč, da se je moral mestni zbor sam za to stvar pobriniti in jo odpraviti.²⁾ Beračenja in vlačuganja privadili so se kranjski dijaci tako, da so tudi na tujem, n. pr. na Dunaji in v Gradci, raje beračili, nego sedeli na vseučiliških klopih in Dunajčanje so jih jezuitom nazaj pošiljali. Seveda niso bili ti najboljši dijaci, a izvrstno spričevalo od jezuitov ni bilo težko dobiti; trebalo ni družega ko ponižne prošnje ali pak je bil dijak še gotoveji, če je bil plemenitnega stanu. L. 1668. svetoval je toraj jezuitski prefekt, naj se ne dajo izvrstna

¹⁾ Dimitz, Gesch. Krains, IV. 104.

²⁾ Mittheil. 1848, 55 seq.

spričevala več tako radodarno ter dostavil, naj se pošiljajo nezreli dijaki k plugu ali rokodelstvu, saj ni treba, da bi bil vsak gospod ali fajmošter.³⁾

Z vsemi močmi podpirali so avstrijski knezi to jezuitsko šolo in jo o priliki odlikovali tudi s tem, da so se udeležili dijaških predstav, n. pr. l. 1616., ko je bival nadvojvoda Ferdinand v Ljubljani, ali l. 1631., ko je potovala Marija, nevesta Ferdinanda III., skozi Ljubljano.⁴⁾ V notranje šolske zadeve pak se niso mešali nikoli ter prepuščali vodstvo, urejo in ves pouk previdnosti jezuitski in deželni blagajnici; vodilo jih je pač prepričanje, da šole delajo tim uspešneje, čim manj se vtika vanje svetovna oblast. Vrhu tega pak se šolstvo sploh ni smatralo za ustanovo, za katero naj bi se država brigala.

Kranjski stanovi osnovali in vzdrževali so toraj šole z lastnimi novci, ustanovili l. 1563. protestantovsko, l. 1594. jezuitsko gimnazijo in jo razširili l. 1703., 1704. in 1705., osnovavši stolico za filozofijo in kanonično pravo.⁵⁾ V ta namen dovolil se je fond 22.110 gold.

Razen Ljubljanske gimnazije ni bilo po izseljenju protestantov nobene više šole v deželi in tudi ljudske šole so sčasoma vse ponehale, razen one v Idriji. Še le l. 1750. otvorila se je še jedna ljudska šola v St. Petru pri Kamniku, ki jo je dal zidati slaven Peter Glavár ter poklical iz Kamenika na lastne stroške Jako Zupana, izurjenega in tudi godbe veččega učitelja. V to šolo poklical je nekoliko otrok iz okolice, kjer se niso le brezplačno poučevali, ampak preskrbljeval jih je s stanovanjem, hrano in obleko.⁶⁾

Tako se je godilo kranjskim šolam skoro dolzih dve sto let. A zazarjali so se užé boljši časi, avstrijska vlada potegovati je jela šole v svoje varstvo in svojo skrb. Že l. 1703. dal se je prvi ukaz za osnovanje ljudskih šol v Tisinem in Marmoroškem komitatu, toda kako se je ukaz izpolnil in če se je sploh izpolnil, pové se kaj težko, vsaj l. 1730. tam o kaki šoli ni bilo ni duha ni sluha.⁷⁾

Ne le po Avstriji, po vsi Evropi jeli so z početkom 18. stoletja upoznavati, da je priprosti ljud koren in deblo državljanskega življa, ki pak je državi popolnoma izgubljen, dokler se mu z poukom in omiko ne odvzemo spona nevednosti in duševne temé. Tega težavnega in skoro predrznega dela lotila se je sloveča cesarica Marija Terezija, koje imé se bo s spoštovanjem imenovalo, dokler bo hodil kak Avstrijanec po zemlji, 14. julija l. 1770. sešlá se je prvokrat po nji sklicana šolska komisija, ki je odprla pol leta za tem, 2. januvarija l. 1771., prvo normalno šolo pri sv. Štefanu na Dunaji.⁸⁾

Po izgledu te šole osnovala so se normalke po vseh avstrijskih deželah. Pri nas na Kranjskem predložil je P. Blaž Kumerdej l. 1773. cesarici načrt, kako bi se kranjsko ljudstvo najlože priučilo slovenskega in nemškega čitanja in pisanja. Ta načrt dal se je deželnemu glavarstvu v presojo, ki je poprašalo v tej zadevi Dolenjske in Gorenjske urade, Kostanjeviškega in Zatiškega opata, Bistriškega prelata in Novomeškega dekana Martina Josipa Jabacina. V obče ujemali so se vsi z Kumerdejevim načrtom, le jedini Jabacin ne, ki se mu je uprl s čudnimi, a za njegove in nazore njegovih drûgov kaj karakterističnimi razlogi, s katerimi je hotel nepotrebnost, da celó škodljivost ljudske omike dokazovati.

„Nekateri vladarji,“ dejal je, „in postavodajavci prepovedali so svojim podanikom čitanje in pisanje. . . Dan danes sicer to znanje ni več tako nevarno, kakor prej, a

³⁾ Gimnaz. program l. 1860, 10.

⁴⁾ Ibid. p. 8.

⁵⁾ Mittheil. 1859, 45.

⁶⁾ Mittheil. 1848, 36.

⁷⁾ Ibid., 75.

⁸⁾ Helfert, ibid 146.

kakor izkušnja uči, ni priprostemu ljudu koristno nikoli, ampak zadene toliko, kakor najboljše jedi v slabem želodci. ... Vsegamogočni Bog dal je tudi priprostemu, pisanja in čitanja neveščemu ljudu moči dovolj za izpoznanje, kaj mu hasne za njegov časni in večni blagor. Nevedneži, zlasti v verskih rečeh, so srečnejši, nego učenjaki. Ko niso ljudje poznali tako rekoč več ko jedne knjige, bil je ves ljud pobožen in svet“ itd.⁹⁾

Vse Kumerdejeve razloge za potrebo šol, ometal je po vrsti ter zatrjeval, da je kmetско ljudstvo v krščanskih resnicah in nravnosti užé sedaj bolj poučeno, kakor marsikak meščan, ki vender zna čitati in pisati. „Izkušnja uči, da postanejo ljudje, ki se lotijo čitanja in pisanja — zlasti pak ženske, ki se jih nahaja na Dolenjskem užé tû pa tam kaj tacih — lenuhi in hinavci, da imajo rajši knjigo ko matiko, ki jim vender bolje pristuje, da niso ne za službo, ne za kmetско delo, itd. Z kratka, kmetškemu ljudstvu na Kranjskem naj se čitanje in pisanje ne svetuje nikakor.“¹⁰⁾

Po tacih in jednaci protirazlogih nasvetoval je dekan Jabacin, naj se izbere v vsaki fari nekoliko 9, 10, 15 ali še več let starih fantičev, ki naj se poučujejo ob nedeljah in praznikih in tudi sicer, kadar ni nujnega dela; ne silijo pak naj se nikari v šolo, ker kmetškemu ljudstvu zde se v početku vse novotarije sumnjive.¹¹⁾

A presvitla cesarica se za te in jednake razloge ni zmenila, ampak zaukazala, naj se osnujejo tudi po Kranjskem normalke, imenuje se šolska komisija in ustanovi šolski fond, za kateri je za prvi poéetek ponudila 1000—3500 gold. na posodo. Predstojnikom Ljubljanske šole imenovala je Blaža Kumerdeja „radi njegovega posebnega razumja pri sestavi načrta za opravo šol, ki pak naj se za sedaj še podá na Dunaj, kjer se bo praktično izvežbal.“¹²⁾

S početkom šolskega leta 1774. osnovala se je normalka v Ljubljani.¹³⁾

Po vsej Avstriji pa ni morebiti nobena slabeja napredovala. „Res, obžalovati se mora“, sporočal je l. 1777. grof Torres, za novo napravo jako vnet Goriški svetovalec in član ondotne šolske komisije, „da se šolstvo na Kranjskem takó slabo obnaša, ko se je vender poslal tje spreten in vnet ravnatelj Kumerdej in se potrosilo mnogo časa in še več novcev“. Uzrok tiči v ljudskih predsodkih — občna misel jé bila namreč, da so nove šole vse luterske¹⁴⁾ — in navzela se jih je celó vlada sama, ki kaže svojo nevoljo proti novi upravi jasno dovolj, največ pa je kriva duhovščina, zlasti knezoškof, ki je celo grofu Torres-u v obraz dejal, da o normalkah najraje nič ne sliši.“¹⁵⁾

Izjemno delalo je na Kranjskem le malo duhovnikov; mej njimi odlikoval se je najbolj Zatiški opat in njegov tajnik Ignacij pl. Fabiani. „Tema dvema“, sporočil je cesarici grof Edling, referent v šolskih zadevah, „zahvaliti se je v prvi vrsti, da so se v Zatiškem okraji šole rade upeljale in se ni delal ne tisočeri del onih zaprek, ki so bile sicer na poti.“¹⁶⁾

Slab priéetek zakrivila je pak šolska komisija nekoliko tudi sama, ker je upeljala v Ljubljani tekoj 4 razrede, za katere ji je manjkalo dijakov, učiteljev in knjig. Le zgolj sodrga obiskovala je to šolo.¹⁷⁾

Da se to zabrani, imenovala je cesarica grofa Torres-a komisarjem za Ljubljano, škof pak je dobil kaj osorno pismo, v katerem je kazala cesarica na druge škofo in

⁹⁾ Helfert, ibid. 172.

¹⁰⁾ Helfert, ibid. 67, op. 2.

¹¹⁾ Ibid. 174.

¹²⁾ Ibid. 174.

¹³⁾ Ibid. 386.

¹⁴⁾ Ibid. 567.

¹⁵⁾ Ibid. 388, op. 1.

¹⁶⁾ Ibid. 567.

¹⁷⁾ Ibid. 388.

njihovo duhovščino, ki je pripomogla celó z denarno žrtvo k osnovi šol, mej tem ko na Kranjskem o tem ni ne duha ne sluha. Izrazila je upanje, da škof ne bode oviral več šol, ampak se s krepkim sodelovanjem prizadeval odvrniti od sebe pravično jezo cesaričino, ki si jo nakoplje na glavo vsak, brez ozira na osebo, kdor se ne zmeni za izvrševanje cesarskih ukazov.¹⁸⁾

A še po tem jako nemilostnemu listu se škof ni mogel sprijazniti z novo šolo. Še isto leto 1776. naročil se je (bržkone Kumerdeju) prevod saganskega evangelija, a mesto njega prevzel je delo Loški administrator grof Edling. Že je prevod dovršil, ko poprosi škof cesarico, naj bi se to delo njemu prepustilo. Cesarica pritrdila je tej prošnji 14. novembra 1777., da ne bi škofa, užé sedaj nasprotnika, storila šoli še bolj neprijaznega. Edling moral je prevod zase pridržati. A zastonj se je čakalo na škofov prevod. Dné 3. aprila, torej skoro pet mesecev zatem, podrezala je cesarica škofa, ki je prosil še tri mesece odloga. Lehko je bila za blagor svojih podanikov vnetá cesarica razburjena. Dala je povelje, naj se Edlingov katekizem tiska. (Dalje prih.)

Knjiga Slovénka

dobah XVI. XVII veka.

Cojz, Valvazor bila

Sta Laha obá:

Italjo pustila,

Iména sladka! Kr. Čb. II.

Pisal je Valvasor v smislu tedanje dobe latinski in nemški, vendar s peresom domoljubnim, vzlasti kranjskim, torej ga prištevamo med pisatelje domače. — „Er war ein trefflich gebildeter, aufgeklärter, sehr patriotisch gefünnter Mann, der zwar nichts in windischer Sprache herausgegeben, aber doch durch seine reichhaltigen Werke ..., die er mit Aufopferung seiner ganzen Thätigkeit und seines Vermögens zu Stande brachte, auf bleibenden Dank seiner windischen Landsleute vollgiltigen Anspruch hat. Indess führt er die Benennungen der Dörter und einiger Krain eigenthümlicher Gegenstände auch in windischer Sprache an. Valvasor, sagt Wachler (Hist. Forst. II. 1125), ist klassisch als Sittenmaler; für die neuere Geschichte und noch mehr für Ortskunde kann er nicht entbehrt werden (P. J. Šafarik pg. 20)“. — Pobirali so tudi iz njega naslednji pisatelji, vzlasti povestničarji in pesniki, na pr.: P. Marko (v. Bibliotheca Carnioliae), Linhart, Vodnik, Prešern (v. Kerst per Savici), Koseski (Slovenja), Hitzinger (Turjaški Hervard cf. Jezičn. XII. Novic. 1875), Tomšič (Boj pri Vudački [Jezičn. XIX]), Svetličič (Erazem Ravbar) itd. — Čislali so Valvasorja prej; čislajo ga mnogo bolje sedaj, kar je vrli J. Krajec napravil novo, krasno izdajo njegovo v prvotni obliki — čast in hvala mu bodi zato! — z dvema podučnima spiskoma P. v. Radicsa — pod naslovom: „Die Ehre des Herzogthums Krain von Johanu Weichard Freiherrn von Valvasor. Rudolfswerth 1877—79“.

Valvasor ali Valvazor je iskreno v dejanji spolnoval naše sedanje priljubljeno geslo: Vse za vero, dom, cesarja! — Spolnuje se, vzlasti po novi izdaji, kar je napisal na drugem listu v sliki (Austria — Carniola): Carnia fida Deo Carnia fida Duci — His formis lustrata novis patet orbe videnda. — Spolnuje se tudi, kar je pripisal na koncu v sliki zvonu s kladvom — o slavi njegovi: Dat pulsata sonem. — In kdor prav prebira to véliko delo, spolnuje se mu pa tudi napis njegov: Dulcis ex labore fructus.

¹⁸⁾ Ibid. 390.

„Valvazor z ozirom na Slovanstvo“ — to je sestavil P. pl. Radics v Letopisu Matice Slovenske l. 1877 str. 251—323, kjer se razkazujejo v razdelkih na pr.: „Imena dežele. Prebivalci. Slovenski jezik. Vera. Običaji slovenskega ljudstva. Narodna nošnja. Narodne stvari iz zgodovine. Narodno plemstvo. Narodni umetelniki in pisatelji“. — Po vsem tem so še vedno resnične Bleiweisove besede, da neprecenljiv zaklad nakupičen leži v knjigah Valvazorjevih, in le čaka domorodcev, da bi ga vzdignili tudi v domačem jeziku!

Valvasor se je čiste slovenščine sicer zavedal (v. knj. VI. str. 276); sam pa je znal in pisal le krajnščino (krajnsko špraho), kakor jo je slišal tu in tam med narodom, pa po mestih in gradeh iz ust potujčenih ljudi. V dokaz naj tukaj služijo popolnoma v njegovem črkopisji na pr.:

1. Nektera imena: Gôrenska, Dalenska Stran; Metlishske Krai; Ta snotraîne deu nakrasso jenu napiuke; Istrianske Krai. Lublana. Mallalablanceza a. Gradaschiza. Pouhuugradez. Radoulza. Velessale. Krainiskagora. Nadougem (Längenfeld). Mengusck. Blagouza (Glogobiz). Terschishka Wisterza (Bisterza, Bistriza). Tschembschenig. Uou-tschiepotok (Wolffspüchl). Ubledo. Uletye. Ustange. Useuzach. S. Yur (S. Jörgen). Sorskupule. Sentierneisku pule. Teryak (Aursperg). Sreiberske turn (Thurn am Hart). Sateiska, Usateske (Ainödt). Bella Zierku. Per Sveti Alene. Per Nouomesto. Chotschevie. Grosuplizcheza. Uelike ribenske vvorst. Per sentianscho. Ullugatzo. Yderscheza. Stara uipaua. Utschka. Zizche (Tschitschen). Kraschauze (Karstner) itd. itd.

2. Ozha nafh (VI. str. 274. 275 ponatisnjen: Latine. Cyrilicae. Bulgarice. Dalmatice. Croatice. Slavonice. Bohemice. Polonice. Vandalice. Lufatice. Moscovitice. Carniolice. Novazemblice. Walachice) Carnioliaè: Ozha nafh kir fi unebéfih pofuezhénu bodi jimé tvoje pridik'nam krajlestvu tvoje s'idife volja tvoja kakòr nanebi taku nafemlji kruh nafh v'fakdaninji daj nam danes jnu odpusti nam dulce nafhe kakòr tudi mi odpultimo dulshnikom nafhim jnu neupelaj nafs v' ifkuhno tamazh refhi nafs od slega Amen.

3. Uskokov ali Staravercov (VII. str. 491. Walachen. Schismatici. Popo — Ptaff. Coluger — Münch) Molitev o velicih praznikih zjutraj . . † Imeni Ozha (Ozcha) † Sina † Yduha Suetega. Amen. Otaznash, na nebi sidish, pausod vidish, tzha se godi, poshli nam Petra y Paula, tzha ty dobry meshy tshine, pri tom hozhemo byti. Amen.

Zvečer: Hodimo spat, boga suat, usako nozh na po mozh trubi trubisaua boshia krail nebesky is neba yde, use suetze sabuody, tamodoly napodoly, kir auzhary auze paso, auze boga nespornashe, boile se vm naroditi, kakor peklu prebiuati, tushnu pismu prepisati. alleluja, alleluja! pomosi nam ta sueta nedeyla, nu sueti iuray oroshnik, kir nam prauy praui pot, poseteni trauizi, k'eni uodi toplici, kir diua Maria bele roke umiua, zhera ozhy spyra, greshne dushe napaya.

4. Zashtitno voshejne te Krajske deshele (»Jožef Zizenčelli, ein Edelmann aus Krain, der P. Marcus Sisenhal nannt, ist uns blos als Vf. eines krainischen, dem Werke Valvasor's vorgesezten Gedichtes bekannt. Unter den daselbst vorkommenden Gedichten ist auch ein kroatisches und ein dalmatisches von Paul Ritter alias Vitezović cf. Šafarik. pg. 20) v prvotnem črkopisji:

Zashtitno voshejne te Krajske deschele

k' letém usèh hvale urednem bukvam

Krajnskiga popisaažna visoku slahtnu

rojeniga, gospuda

Janesa Bajkarta Valvasorja,

Frajerja is mudje inu savorha, Gospuda u' Bogensperko, ino u' dolejskem Kraje te Krajske deshele peshizeskèga Kapitana, inu tovarsha angèlèshkega Krajla tovarshstva.

Ie pèrshèn enkrat tajste dan
 s' tulikèm proshnam pèrpelán.
 O srezhne dan? O srezhna luzh?
 Katera imash tok veliko muzh,
 de te bukve pèrpelash,
 nèm to pravo luzh podash.
 Vj bukve tudi srezhne ste,
 sakaj vj mene resvetlite,
 inu stèrte, de moje ime
 zev svet zèlo dobru ve.
 Kokèr to sonze sjutèrnu
 lepshe stane, inu mladu.
 Nezh inu nemore skodvati,
 oku je lih moglu prebjvati
 sa murjam delezh pokopano,
 inu s' temnicam obdano.
 U glihe vjshe jest gore grem,
 lepu svetiti pèrzhnem.
 O srezhne dan? ke mene resvetish,
 moje tèmnice pogebish.

Vj bukve pomagaste,
 inu pomozh perdate
 skusi vezheniga Gospuda
 Valvasorja, kir da,
 de jest ta velik svet
 resvetiti morem sazhet.
 Vj mene mozhnu hvalite,
 moj glas povsod restresite.
 Kateri te hvale bode brav,
 te besede bode prebrav:
 O srezhna Krajnska semla,
 katera tuliku hvale pèrjemla
 od soih senov, katere je s'rodila,
 inu taku vèsoku vèzhila.
 Srezhna mate stakèm sadu,
 kir je pèrneslo tvoje telu.
 Bukve tédaj pojte,
 na usem svetu stojte.
 Po u' sè deshelah letite,
 inu moju zhast donesite. Jozef Sisentshelli.

Kolike pomembe je Valvasor Slovencem sploh, o tem spričuje Dr. J. Zupan v Kr. Čbelic. I. str. 72. 73 na pr.:

Baron Valvazor.

Za Krajno premožen,
 Za Krajno učèn,
 Za Krajno ubožen,
 Za Krajno rojen.
 Kar Gerki so znali,
 Kar Lahi od njé,
 Kar drugi pisali,
 Vse Valvazor vé.
 Arhive preiše,
 Netruden za nas,
 Nam bere, nam piše,
 Da grade, da čas,

Katera dežela
 Ma večí možé?
 Prek morja, Ljubela
 Gre njega imé.
 Učènim Londork
 Je Valvazor znan,
 Častili barona,
 V njih družbo bil djan.
 Čast Krajne on trohi
 Po svetu okróg:
 Čast njemu u grobi,
 Bod' hvaljen za-nj Bóg!

Spomenik na grobu postavili so mu prijatelji iz Ljubljane in besede na njem — kratke pa pomenite — sestavil je povestničar sloveči J. G. Thalnitscher (Dolničar) v. Thalberg, ki se glasijo:

D. O.

Joanni Waichardo Valvasorio

Labaco Oriundo

Incliti Ducatus Carnioliae

Cosmographo

Regiae Societatis Angliae Academico

Antiquitatum Studio Nulli Secundo

Qui

Domestica Musis

Amica Pietati

Bellica Literis

Adjunxerat

Ob
 Undique Strenue Gesta
 Facundum Hoc Ad Posteror
 Monumentum
 S. P. Q. L.
 Poni Curavit
 III Id. Decemb. MDCXCIII.

Opis Krškega okrajnega glavarstva.

I. L.

(Dalje.)

L e s k o v e c.

Ako potujemo od mesta Krškega po okrajni cesti proti jugovzhodu, odprè se nam lepa Krška ravnina. Cesta deli se nam že kacih 15 minut hodá v občinsko cesto, peljajočo proti jugozapadu. Po slednji se podavši, dospemo v malih trenotkih do dekanijske cerkve in vasi Leskovec. Župnija Leskovec je ena največjih na Kranjskem, šteje 6727 prebivalcev, ter jo omeja na severni in vzhodni strani Sava, na jugu Krka, proti zapadu pa se dotika župnije Raške in sv. Duške. Vas je precej velika, šteje 112 največ lesenih hiš in do 600 prebivalcev. Na holmu stoji velika cerkev z visokim stolpom, posvečena Materi božji sedem žalosti. Okrog cerkve se razprostira prejšnje pokopališče, obdano z visokim zidom. Na kraji, kjer stoji zdaj cerkev, bila je v starodavnih časih le mala kapelica, zoveča se „Naša ljuba Mati na jezeru“. Po srečni zmagi zoper Turke postavili so tù naši pradedi leta 1550. zdanjo v gotiškem slogu sezidano cerkev, s tremi altarji, h kojimi se je po dozidani kapele po Turjaškem grofu Herbardu v letu 1668. pridružil še četrti altar sv. Roženkranca. Proti jugu stoji cerkev sv. Ane, kjer je vsako leto velik sejem in božja pot. Prvi župnik bil je tù v letu 1274. z imenom Bertoldus. Sedež dekanov je bil do leta 1833. v Krškem. Po dozidani župljánske hiše l. 1831. preselil se je dekan iz Krškega, ter ima še dosihdob tù svoj sedež. Razen dekana ima župnija še tri duhovne pomočnike, mej kojimi je eden mestni vikar v Krškem. Šolo oskrbovala je do leta 1812. duhovščina. V letu 1812. najeli so si vaščani neko pritlično, leseno sobo, ter je v njej mladino poučeval orglar Anton Vrezec (Vresitz). V šolo je takrat hodilo 25 — 40 otrok, in poučevalo se je največ v nemščini. Leta 1863. sezidali so zdanjo šolo, katero so leta 1875. razširili v dvo- in leta 1876. v trirazrednico. Za šolo ugodne mladine šteje cela župnija nad 600, a zaradi oddaljenja sel jih od teh v šolo hodi le kacih 250 otrok.

Hribov, stegajočih se od vzhoda proti zapadu je mnogo, ter so vsi obraščeni z vinsko trto; po njih se prideluje naj boljši Dolenjec. Tù so Tršlavec, Golek, Gora sv. Lorenca, Libelj, Selška gora, Brezovska gora, Reber, Nemška gora, Križe in Drenovice, na katerih raste najboljše in najslavnejše dolenjsko vino. Proti jugu se razprostira lepo polje, segajoče do Gorjancev, pod katerimi se vijeti Sava in Krka. V župniji je le nekaj neznatnih studencev in potokov, kakor: Šlapovec, izvirajoč v Čretežu, teče proti vzhodu ter se izliva v Savo. Tršlavec priteče iz grajskega ribnika, goni mlin na eno kolo ter tekoč skozi Leskovec po polji skoraj usahne; pri večjem nalivu pa si napravi pot v Savo. Od severa proti jugu tečeta Čerink in Selček skozi Selce ter združena napravita potok „Velikovašica“, katera teče skozi Velikovas, Gržečovas in Malipodlog ter se izliva v Krakovem lesovji, kot levi pritok v Senušico. Senušica, narastla iz studencev, Drenovic, Reber, Osrednik, Dule in Kačke, teče skozi Senuše in Krakovo

lesovje, goni nekaj mlinov ter se združena z levim dotokom Lokavcem, kateri meji Leskovško župo od Raške, izliva blizu Kostanjevice v Krko. Razen teh studencev se nahaja po močvirnatih krajih, kakor na Jelšah, Velikivasi še nekaj stoječih voda, katere bi ugajale ribnikom, pa se v njih živina napaja in perutnina redi. Zaradi pomanjkanja travnikov je živinoreja prav na nizki stopinji, tedaj tudi poljedelstvo slabo. Vinogradi so še v precej dobrem stanu, ter prinašajo revnim hribovcem v dobrih letinah toliko novcev, da si zbog pomanjkanja njiv lahko v bližnjih Brežicah nakupijo potrebnega žita. Razen Krakovega lesovja, spadajoče večjidel Kostanjeviške in Auerspergovej graščini, nij gozdov skoraj nič in še ti so v prav slabem stanju. Dovaža se les za kurjavo po visokej ceni iz Gorjancev. Kjer pa poljedelstvo hira, tam o blagostanji govorjenja nij. Tedaj je ljudstvo, posebno hribovsko, zelo revno in njih posestva gredo po oderuških rokah dan za dnevom mnogobrojno na boben. Ker je bilo ljudstvo toliko časa s tlako in desetino od grajščakov tlačeno, ker se po dobljenej kmetskej prostosti še nij misel na pravo varičnost v ljudstvu utrdila, ampak še vedno stari rek živi: „Kar z gobcem zgrabim, to je moje“, in ker toliko mladeži zbog pomanjkanja šol brez uka raste; zato je tod domá še surovost in o pravi omiki in blagostanji ni govora še. Da se bode ljudstvo likalo, treba mu bode dati prilike to je stvariti šole po obširni župnini. — Vasi šteje občina veliko; tu naj sledé one, ki so vsolane: a) Leskovec. V obližji je lep grad, grofov Turjaških z imenom Thurnamhart ali Srajbarski turn. Tu je bila v prejšnjih časih sodnija. V obližji gradu stoji prekrasen mauzulej (grobišče), v kojem počiva imenitni nemški pesnik Anastazij Grün ali Anton grof Auersperg s svojo soprogo in sinom. Thurnamhart nij prvotno imé gradu, ampak pod tem imenom stal je stari grad nad sv. Križem, zdaj razvalina. b) Osredek, c) Loke, d) Valovnik, e) Golek, f) Šelec, g) Libelj, h) Brezje, i) Žadovinec, j) Veniše (tu je bila po poprejšnjih časih cerkev sv. Urbana, zdaj razvalina). k) Gorenjavas, l) Velikavas s cerkvijo sv. Martina. Tu je grad Velikavaški, zdaj v likvidaciji, a poprej posestvo Turjaških grofov, v kojem je bil leta 1829. od 13 bosniških roparjev grof napaden in ranjen. m) Drnovo, zdaj vas a v starodavnih časih mogočno rimsko mesto Noviodunum*), tu je cerkev sv. Janeza. Tu se je izkopalo in se še dobí marsikak starinski spominek, razni denarji z nadpisi in s podobami rimskih cesarjev. Lep marmornast steber, tu izkopan, še zdaj kot leca kinča Leskovško cerkev. n) Brege. Razen šolske občine so še vasi: a) Gora sv. Lorenca, vas in cerkev. b) Straža sv. Lorenca, c) Strmo rebro, d) Dunaj, e) Mladevine, f) Senožete, g) Dole, h) Kobile, i) Ivanjidol, j) Nemška vas z gradom enacega imena in s cerkvijo sv. Štefana. k) Senuše s cerkvijo sv. Lucije, l) Drenovec, m) Brezovska gora, n) Dedni vrh, o) Straža s cerkvijo sv. Valentina, p) Dolenje, r) Mali podlog, s) Veliki podlog, t) Gržeča vas, v sredi treh vasi cerkev sv. Nikolaja na polji, u) Kalce, v) Naklo, z) Malomraševo, ž) Brod, q) Pristava, w) Jelše, x) Gorica s cerkvijo sv. Petra in Pavla, y) Vihre s cerkvijo sv. Urha, A) Mrtvice.

Iz navedenega je razvidno, koliko mladine doraste brez uka, in smelo se trdi, da čez dve tretjini ljudstva čitati ne zna. O ustanovljenji šol se je že večkrat razpravljalo, a ljudstvo, za šolo malo vneto in boječe se novih doklad, se temu predlogu vedno upira.

Da se je v Leskovcu leta 1863. nova šola sezidala, zoper koje se je ljudstvo tudi upiralo, gre vsa hvala neutrudljivemu in za šolo zelo vnetemu zlatomašniku, dekanu in častnemu korarju Eduardu Polaku, vitezu Fr. Jožefovega reda in udu c. kr. šol. sveta i. t. d., kateri kot duhovni pastir in kot vnet šolnik tu že nad 26 let plodonosno deluje.

(Dalje prihodnjič.)

*) Ostanke tega velikega mesta so se že več stoletij izkopavali in na vse strani po svetu razpošiljali; dobivajo jih kmetje tudi dandanašnji še mnogo. Naj šolski otroci vse take starinske reči nabirajo in v šolo pokazat prinesó.

Opazke.

(Piše **Dolinski.**)

4.

V 4. odstavku istrske deželne šolske postave s 27. julija 1875. l. je krajnim šolskim svetom zaukazano, da imajo učitelje voditelje k svojim mesečnim sejam pozivljati, in ti imajo v stvaréh, svoje šole dotikajoč, posvetovalen glas.

Ta odstavek je do današnjih dni, večinoma po vsej Istri le na papirji nedotakljiv ostal. Še-le v dan 19. julija t. l. smo prvokrat videli, v Dolinskem šolskem okrožji, učitelje voditelje, vsled povabila, k seji krajnega šolskega sveta, v Dolino korakati. Prišli so vsi razun jednega. V takih sejah (dokler nima še vsaka šola svoj okrajni šolski svet z lastnim predsenikom), si učitelji voditelji lahko, kot pravi očetje svojim šolam, veliko koristnega in napredovalnega za svoje šole priboré, mej tem ko so do zdaj, pravi očuni se za naše šole prav malo ali nič skrbeli. K temu koraku je veliko pripomoglo privatno prigovarjanje nekaterih gospodov učiteljev in pa naše „Slovensko učiteljsko društvo za Koperski okraj“.

5.

Tù v Istri je še stara navada, da ima konec šolskega leta vsaka šola javni izpit, pri katerem se pridni otroci obdarujejo z molitvenimi knjižicami, podobicami in dr. Te javne preizkušnje so po našem mnenji koristne, in sicer zato, ker:

a) s tem se ljudstvo vnema za šolo (kar je tù v Istri jako potrebno); kajti stariši, koji pridejo k izpraševanju (tù jih še malo zahaja; učitelji jih moramo prigovarjati) vidijo, koliko lepega in koristnega so se njihovi otroci naučili; vidijo, da se učitelji prizadevajo in trudijo za večno in časno srečo njihovih otrok, in

b) tudi s tem dobiva učitelj spoštovanje pri ljudstvu,

c) s takimi javnimi izpiti in obdarovanjem vzpodbuja se tudi otroke k pridnejšemu učenju; ker je pa več šol pod enim krajnim šolskim svetom, kakor smo v opazki 3. omenili, in ker gre predsednik krajnega šolskega sveta k vsem izpitom, vsled tega končajo se nekatere šole prej, a druge 10 dni kasneje. Tako imajo nekatere privilegirane šole (drugokrat naj se pribori ta predprava saj poštenim in pravičnim potom) 7, skoraj 8 tednov počitnic, druge uživajo pa le postavni čas počitka.

Iz tega izvira dvojje slabo: a) izvršuje se ne natančno postava, — b) krha se prijaznost mej učitelji v šolskem okrožji, kajti oni učitelji, kateri so leta in leta zadnji, ne morejo gledati prav mirno one, kateri so vedno prvi. Čez to so se užé večkrat pojavile, sicer mejsobojne prijateljske pritožbe.

Iz vsega tega pa sledi užé zopet potreba, da dobí vsaka šola svoj krajni šolski svet z lastnim predsenikom; vse šole v okraji lahko končajo svojo šolsko leto v enem in istem dnevu, in nepostavnosti in tožeb je konec.

Dopisi.

Iz Ptujja. Zahvala. Slavno učiteljsko društvo Sežansko-Komensko poslalo je po g. Kanteju in Hrovatin-u 10 gold. za nagrado dveh spisov, ki bodeta Slomška kot pedagoga ocenila. Slavnemu društvu kakor vsem blagim dariteljem izreka iskreno zahvalo

France Žiher,

predsednik Ptuj. uč. društva.

Iz Radeč. Kakor po drugih krajih naše mile domovine, tako se je tudi pri nas prav slovesno obhajal slavni dan 11. julija. Zjutraj ob osmih bila je sv. maša, koja je bral preč. g. župnik Andrej Pavlič, po maši pa »zahvalna pesem«. Sv. maše udeležili so se uradi, žan-

darmerija, šolska mladina in obilo pobožnega ljudstva. Po sv. opravi lu zbrali so se učenci, mnogo gospode in občinstva v primerno okičanaj sobi 1. razreda, kjer se je mladini razjasnil visoki pomen tega dneva, vzpodbujaje jo k udanosti in ljubezni do presvetlega cesarja in Njegove vzvišene rodovine. Potem se je prepevalo in deklamovalo. Konec slovesnosti obdarovani so bili vsi otroci in tudi nekateri odrasli s knjižico »Habsburški rod«. Vsem dobrotnikom, ki so nam v to pripomogli, izrekam tū srčno hvalo! — Slavnost je pa mnogo povišal naš blagorodni gosp. okrajni glavar sē svojo nazočnostjo. — Užē mesec dni pred slavnostjo osnoval se je bil odbor, kojemu je bil nalog, skrbeti, da se Nj. Veličastvo nasproti Zidanega Mosta, kjer bode prvič zagledalo Kranjska tla, — dostojno pozdravi. Napravil je tū odbor slovenski in nemški nadpis, kateri se je z venci bogato preprežen postavil nasproti kolodvora. Vsa okolica je bila krasno ozališana. Mlado in staro je vrelo po šolskej slovesnosti na ta kraj. O poludnē pride tudi duhovščina s cerkvenimi zastavami tū sem. Ko se je bližal srečni trenotek, da bodemo vsaj od daleč videli svojega milega vladarja, stopili ste dve belo oblečeni deklici na primerno napravljen oder pred nadpis, držali z jedno roko zastavo, z drugo pa venec nadpisa. Pri prihodu presvetlega cesarja igrala je godba, mladina pa pela cesarsko pesem. Tisočeri živio-klici so mu klicali črez Savo srēni pozdrav. Topiči na bližnjem griču pa so naznanjali, da »Kranjcem za dom in cesarja bije srce«. To je trajalo pol ure. Ko se je pa dvorni vlak jel pomikati, hiteli so tudi ljudje nekaj časa za njim, posebno, ko se je Nj. Veličastvo prikazalo pri oknu, prikipela je navdušenost do vrha. Zapazili smo, da je Nj. Veličastvo pred in po prihodu na kolodvor blagovolilo našemu srēnemu pozdravu milostljivo odzdravljati. Ko nam je vlak izginil izpred oči, vrnili smo se domov, srčno želeči, da bi nam Vsegamogočni še mnogo, mnogo let ohranil predobrega očeta in ljubljenega cesarja in ves Habsburški rod.

6.

Iz Postojinskega okraja. V 1. številki lanskega »Tovariša« sem na tem mestu omenjal, da naš sodrug, g. M. Ivanetič, namerava izdati šematizem Kranjskih učiteljev. Izrazil pa sem tudi koj bojazen, da se omenjenemu gospodu le težko utegne posrečiti nameravano podjetje in menda se nisem zmotil, kajti dosti več nego leto dnij užē je poteklo, a zazelenega imenika vender še nimamo! — Priredba takega imenika morala bi se obnesti: vsak učitelj — vsaj na Kranjskem — bi si ga z veseljem omislil. Vsak berič celó vé za kraj, kjer službuje njegov sotrudnik, a učitelj na Kranjskem čēsto ne znā, kje mu živí in deluje ta ali óni drug. Temu se mora odpomoči! Kaj pa, ko bi slavno »Slov. uč. društvo« to reč premislilo ter izdalo tak šematizem ter mu dodalo ravno izišlo šol. novelo z vsem, kar se je tiče? — Zadnji naš »Tovariš« opozarja slov. učitelje, naj izrekó misel o tem, kdaj naj zboruje letos slov. uč. društvo. Jaz ko menda vsi g. sodrugi na Notranjskem — gojim želje, da bi občni zbor se sklical ob takem času ko vlani, ali vsaj v prvej polovici meseca septembra. Tudi naši g. kolegje na spod. Štajerskem se ga tedaj lahko udeležé!*) Vestni Štajerski dopisovatelj, g. T. B., ki nam je v »Tov.« tako spregledno naslikal štirskē šolske razmere, užē nekaj časa molči, in se ne zglašuje več v našem listu. Trdno upamo, da bode zopet nadaljeval zanimljive svoje podatke.**)

— k. —

Iz Postojine. Poročal sem zadnjič, kako je praznovala naša šola šeststoletnico v 11. dan meseca julija. Danes pa povem, kako je tukajšnja šolska mladina v 15. dan meseca julija vzprejela našega presvetlega cesarja. Prihod visokega gosta bil je določen ob 3¼ uri popoldnē. Otroci so se zbrali užē ob ½3. v šolskem poslopji. Deklice so bile većinoma v belih oblačilih s šopki v rokah, a dečki imeli so lipove vejice za klobukom. Ob ¾4 smo odrinili s šolsko zastavo proti kolodvoru. Ker prostor pred kolodvorom ni ravno velik, niso šli vsi otroci tje, ampak samo petnajst belo oblečenih deklic pod nadzorstvom gđ. učiteljice. Drugi pa so ostali pri slavlolu, ter ondí v vrsti pričakovali presvetlega gosta. Točno ob ¾4 uri doide dvorni vlak. Burni živio-klici zadonijo, in kmalu se prikaže mili obraz presvetlega vladarja. Cirila Razpet, učenka čertertega razreda, ponudi cesarju krasen cvetlični šopek ter ga tako-le nagovori: »Blagovolite, Vaše Veličastvo, to znamenje neomejene ljubezni, udanosti in hvaležnosti šolske mladine tega okraja najmilostejše vzprejeti«. Presvetli cesar so se milo nasmehnili ter blagovolili šopek vzprejeti. Kmalu po vzprejemu na kolodvoru pridrdrajo dvorni vozovi v trg. Naš zastavonoša pobesi zastavo, učenci se odkrijejo in veseli živio-klici razlegajo se iz mladih pers. — Cesar so se peljali v »jamo«, z mladino smo se pa vrnili pred šolsko poslopje, ter smo ondí še enkrat prevzvišenega gosta pozdravili. Videlo se je vsem na obrazih, kako so bili vsi radostni

*) Zborovanje slov. učiteljev v Ljubljani bode po splošni želji konec t. m. Prihodnjič naznanimo vzpored temu zborovanju.

Uredn.

**) Tudi mi ga prosimo, da bi naš list še dalje podpiral s svojim spretnim peresom.

Uredn.

in veseli, ker so bili tako srečni, da so videli mili obraz predobrotljivega vladarja, in prepričan sem, da se bomo slovesnega dneva v sivi starosti vsi z veseljem spominjali. —

Pri vzprejemu na kolodvoru so se predstavili tudi naš g. nadzornik, g. nadučitelj Zarnik in g. učitelj Mercina kot zastopniki učiteljstva tega okraja. Bilo je tudi še mnogo drugih gospodov učiteljev zraven. Cesar so blagovolili z vsakim nekoliko spregovoriti. Tako so n. pr. vprašali g. nadučitelja Zarnik-a: »Kje služujete? Koliko razredov ima šola v Trnovem? Ali tudi nemški jezik poučujete? Kaj ne, da z nemškim jezikom gre tu težavno?« G. Zarnik pravi: »To veliko truda stane«. — Ganjeni smo bili o premili tej uljudnosti našega presvetlega vladarja, ter mu klicali stoterni »živijo!« — mn. —

Iz Dolenjskega. (Učiteljska konferencija.) Pod predsedništvom gospoda c. k. okrajnega nadzornika I. Vodeb-a in v nazočnosti c. k. okrajnega komisarja se je v dan 5. t. m. vršila letošnja učiteljska konferenca v Novomestu. Nazočih je bilo 5 učiteljc in 30 učiteljev, namreč 28 svetnih in 2 o. o. frančiškana. — Ker se je g. nadzornik nekoliko bolnega čutil, je po kratkem uvodu prešel k dnevnemu redu. G. učitelj Koželj nasvetuje 2 učiteljici kot zapisničarici. Temu nasvetu, kateri je le nekako animoziteto do učiteljic kazal, ugovarjali so previdnejši učitelji, in po nasvetu g. Koncilije sta se skoro enoglasno za ta posel izvolila: gospdč. Brus in g. Šmarancar. — G. nadzornik na to prestopi k svojemu navadnemu poročilu. Mej drugim omenja (nemški), da je v tem šolskem okraji šolsko obiskovanje precej neredno. Ne vé ravno, kje in kaj je vzrok temu, ali reč je — »misslich« (dvomna). Gledé uradnih spisov se je izjavil, da jih je najdel večinoma prav v redu; samo »matrika« naj bi se pisala po letnikih, namesto po vaséh (dobro!). — Z uspehom pri poučevanju je bil v obče zadovoljen, in nekaj tudi prav zadovoljen. Potem je šel od predmeta do predmeta, navajal vse pomanjkljivosti, katere je opazil, pa tudi prav pedagogične nasvete dajal, kako to popraviti. — Poročevalca o 3. točki: »Kako naj se goji domoljubje v šoli in zunaj šole?« — G. g. Jersè in Rihtaršič — se precej v svojih mislih strinjata, ter nasvétujeta: Pouk v zgodovini in domoslovji, — vzbujenje spoštovanja in udanosti do dinastije, — pevska društva, — deželna bramba, — praznovanja, kakor so bila poroka cesarjeviča, godovanje v spomin 25letne zaroke Nj. Veličastva, 600letnica itd. — G. Kutnar dostavlja, naj bi se 1. za knjižnice kupovale take knjige, po katerih se drami domoljubni čut; 2. učitelji, kateri so vojaki, naj svoje sovojake vzbujajo in dramijo do ljubezni do národa in do domovine. — O 4. točki: »Koliko hasne in kvari učiteljevo vedénje v šoli, kake lastnosti mora torej učitelj imeti?« poročala sta g. g. učitelja Bartelj in Novak star. Bartelj pravi, da stariši pogosto otroke sè šolo in z učiteljem strajajo; naj si pridobi učitelj ljubezen otrok. Vzgoja naj je npravna. Lastnosti učitelja našteje: potrpežljivost, vestnost, delavnost (redovnost), previdnost (tudi pri hvali), značajnost, pravičnost, usmiljenost. — G. Novak pa se naglaša avtoriteto, modrost, vernost, človekoljubje, doslednost, natančnost in določnost, složnost ali kolegialnost mej tovariši; v obče naj služi učitelj vsakemu in v vsem v lep vzgled. — G. Kmet naglaša pred vsem vernost učitelja, ker ta, vsaj v našem kraju, največ pripomore, da stariši z zaupljivostjo izročajo svoje otroke učitelju. Bartelj svari, da naj se ne stori preveč v tem obziru, da bi se hinavščina ne gojile. (Ugovarjanje.) — Pri 5. točki o izberi šolskih knjig se je gledé abecednikov (ali Praprotnikov, ali Raz.-Žum.) vnel jako živahen razgovor. Ker je pa užé lani več šol R.-Žumerjev abecednik vpeljalo, da se ne menjajo vsako leto knjige, se je sklenilo, naj se zdaj še rabi dozdani abecednik. — V stalni odbor se volijo: Novak star., Franke, Bartelj, Hrovat o. Florentin. — O stanji knjižnice poročal (nemški) je zapisnikar. Zahvalno se je vzelo na znanje, da je g. Mihora tudi letos svoje dohodeke kot ud okrajnega šolskega sveta naklonil knjižnici. — V knjižnični odbor se volijo stari členi: o. Florentin, Novak, Franke. — Izmej nasvêtov se vzprejme Pirnatov nasvêt: 1. Na zadnjo stran »šolskih naznanil« naj se tiskajo §§. 18, 22, 23, 25, 27, 29, 32 deželne šolske postave od dné 29. aprila 1873. l., kakor je to na Koroškem v navadi; 2. »kazalu šolskih zamud« naj se pridene rubrika »kdaj je otrok začel v šolo hoditi?« — Konečno se v imenu učiteljstva g. Koncilija z živo besedo zahvaljuje (slovensko) g. nadzorniku za njegovo skrb in za napredek ljudske šole, za njegovo prijaznost učiteljem nasproti, za dane praktične, v istini pedagogične nasvete itd.; končá zahvalo (nemško) do vladinega komisarja. Oba se zahvaljujeta, da jima bode na dalje skrb za blagor šole in učiteljstva. — Z navdušenim odpevanjem cesarske pesmi se sklène zborovanje. *Stražny.*

Iz Železnikov. Pretečeni Veliki Šmarijni dan obhajal je tukajšnji učitelj in slovenski pisatelj g. Josip Levičnik na tihem štiridesetletnico svoje orglarske službe. Pričel je bil opravljati ta posel kot Železniški rojak v domači župnini še celó mlad, kakih 13 let poprej kot je postal tukaj tudi učitelj. Iz srca zakličemo g. jubilantu: »Na mnogaja leta!«

Iz Ljubljane. Iz seje c. kr. deželnega šolskega sveta 26. jul. t. l. Določi se, da se bode z začetkom šolskega leta 1883/84. enorazrednica na Unci razširila v dvorazrednico. — Ukrene se potrebno o zgradbi šolskega poslopja v Velikem Gabru. — Sklene se o ustanovi in razširjanji šol v Strekovcu, v Črešnici, v Rožnem Dolu, v Podzemlji in v Tribliji. — Učitelju v Križah pri Trziču dovoljuje se pokojnina. — Dovoljuje se poludnevni pouk na trirazrednici v Žireh. — Trem učit. pripravnikom dovoljuje se, da pridejo k zrelostni preizkušnji, drugemu pa, da bi preizkušnjo ponavljal, se ne dovoli. — Oddá se 2. učit. služba v Senožecah. — Določi se o prestavi nekega učitelja iz službenih obzirów in o povikšanji pokojnine učiteljski vdovi. — Reši se več prošenj za nagrade in podpore.

— Odbor »Slovenskega učiteljskega društva« bode imel 6. t. m. redno sejo (ob 2. popoldne v družbeni sobi), h kateri vabi vse g. g. odbornike in tudi bližnje g. g. ude predsedništvo.

— Slovenski učni jezik v Ljubljanskih mestnih javnih ljudskih šolah bode se po sklepu občinskega sveta v seji 31. avg. preteč. l. in po dovoljenji c. k. deželnega šolskega sveta z 9. avg. t. l. št. 447 rabil pri vseh predmetih. Za učence nemškega materinega jezika, ako se jih oglási zadostno število, bode se ustanovila posebna šola, ali pa paralelke pri dozdanjih mestnih šolah z nemškim učnim jezikom.

Razpisi učiteljskih služeb.

Na Kranjskem. Na čveterorazredni ljudski šoli v Krškem četrta učit. služba z letno plačo 450 gold. — Na trirazredni ljudski šoli v Leskovci druga učit. služba z letno plačo 500 gold. in tretja z letno plačo 400 gold. — Na trirazredni ljudski šoli v Mokronogu tretja učit. služba z letno plačo 400 gold. — Na trirazredni ljudski šoli v Šent-Jernej tretja učiteljska služba z letno plačo 400 gold. — Na dvorazredni ljudski šoli v Boštanji, služba nadučitelja z letno plačo 500 gold. in s funkcijsko doklado 50 gold. in s prostim stanovanjem in druga učiteljska služba z letno plačo 400 gold. — Na dvorazredni ljudski šoli v Studencu druga učiteljska služba z letno plačo 400 gold. — Na dvorazredni ljudski šoli v Skocijanu druga učiteljska služba z letno plačo 450 gold. — Na dvorazredni ljudski šoli v Kostanjevici druga učiteljska služba z letno plačo 400 gold. — Na enorazrednici v Veliki Dolini z letno plačo 500 gold. in s prostim stanovanjem. — Na enorazrednici na Jesenicah z letno plačo 400 gold. in s stanovanjem. — Na enorazrednici v Trziši z letno plačo 450 gold. in s stanovanjem. Prošnje pri c. k. okrajnem šolskem svetu v Krškem do 20. septembra 1883. l. — Na dvorazredni ljudski šoli na Igu druga učit. služba z letno plačo 400 gold. za trdno, ali začasno. Prošnje pri c. k. okrajnem šolskem svetu v Ljubljani do 31. avgusta 1883. l. — Na enorazrednicah v Lozicah in v Knežaku z letno plačo 400 gold. Prošnje pri c. k. okrajnem šolskem svetu v Postojni do 31. avgusta 1883. l. — Na enorazrednici v Morovci z letno plačo 400 gold. in s stanovanjem. Prošnje pri c. k. okrajnem šolskem svetu v Kočevji do 1. septembra 1883. l. — Na dvorazrednici v Stari Loki druga učit. služba z letno plačo 400 gold. in s stanovanjem za trdno, ali začasno. Prošnje pri c. k. okrajnem šolskem svetu v Kočevji do 20. septembra. 1883. l.

Premembe pri učiteljstvu.

Na Kranjskem. Za trdno sta postavljena: g. Jernej Kimovec, učitelj v Loškem Potoku, in g. J. Potrato, učitelj v Šent-Vidu (v Kameniskem okraji). — G. Leopold Vozlaček, učitelj v Kapanji, je dobil drugo učit. službo v Velikih Laščah.

Štev. 532.

o. š. s.

Učiteljske službe.

V Kranjskem šolskem okraji bodo se za trdno, ali začasno umestile učiteljske službe v **Olševku, Trsteniku** in v **Križah** pri Trziču vsaka s 400 gold. letne plače in s prostim stanovanjem.

Prošnje naj se po postavni poti pošiljajo do 10. septembra 1883. l. podpisanemu c. k. okrajnemu šolskemu svetu.

C. k. okrajni šolski svet v Kranji, v dan 8. avg. 1883.